

Rapport 2009:77

Arkeologisk förundersökning

Borggatan/Skenaån

RAÄ 14
Borggatan
Skänninge stad
Mjölby kommun
Östergötlands län

Olle Hörfors

Borggatan/Skenaån

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Tidigare undersökningar	4
Syfte och frågeställningar	6
Metod och dokumentation	6
Resultat	6
Referenser	7
Tekniska uppgifter	10

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

I samband med schaktningar för VA längs Skenaåns östra strand förbi Borggatan och Borgbron, utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i februari 1995.

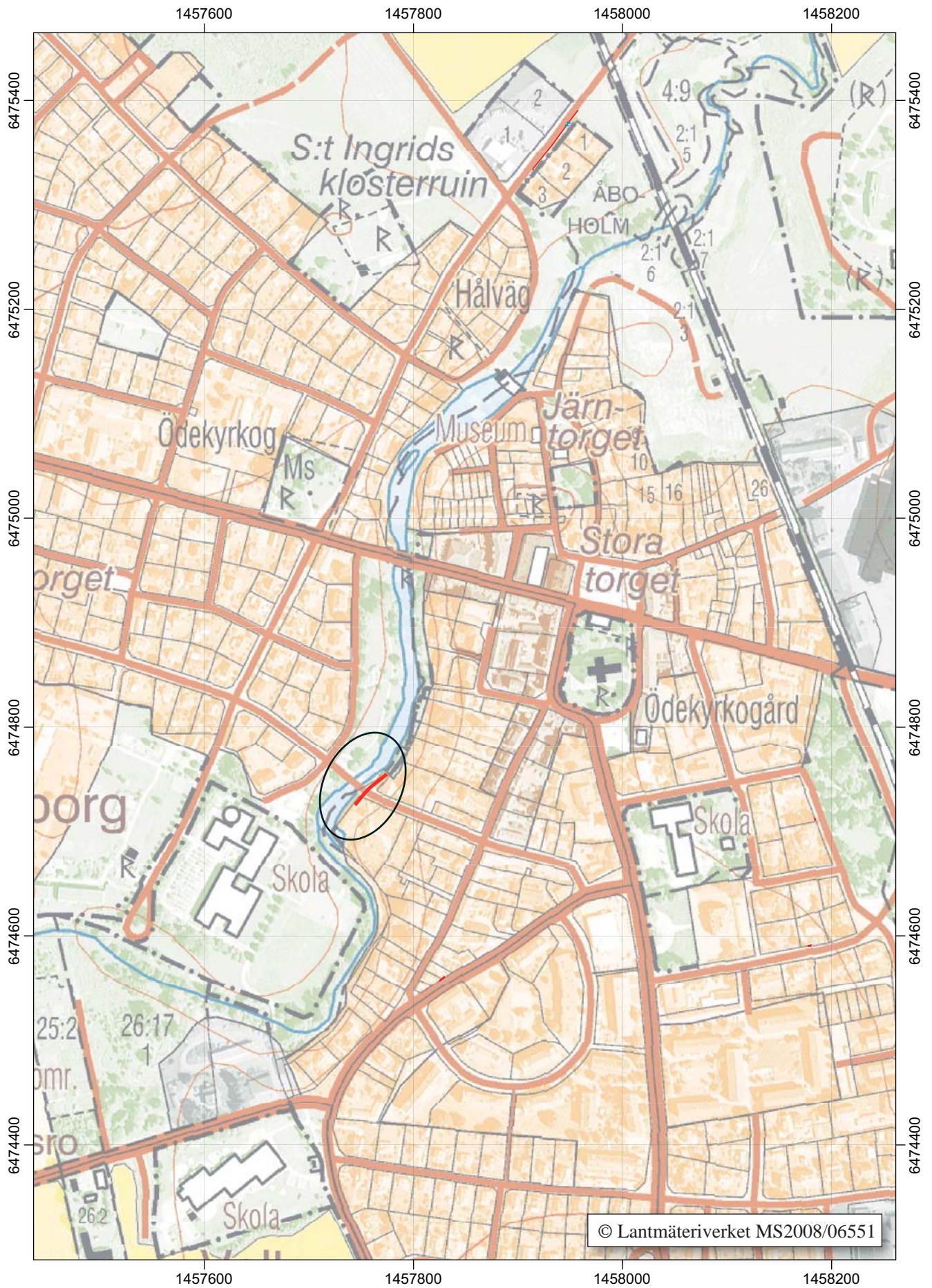
Området ligger i utkanten av det medeltida Skänninge, uppströms från vadstället och handelsplatsen vid Järntorget. Uppe på åsen ovanför ligger kvarteret Folkungen, där omfattande kulturlager kunnat konstateras vid arkeologiska schaktkontroller under senare år. Inga undersökningar har tidigare berört strandzonen av kvarteret längs Skenaån.

Vid förundersökningen kunde ett tunnare kulturlager av efterreformatorisk karaktär dokumenteras. Under själva bron fanns gatubeläggningar från tiden före bron bevarade. De bestod av uppifrån räknat av oljegrus, tre nivåer grusad gata samt en nivå med gatsten. I norra delen av schaktet påträffades en husgrund av förmultnat trä samt en förmodad brygga.

Bebyggelsen liksom det fåtaliga fyndmaterialet kan sannolikt dateras till 18-1900-talen.

Olle Hörfors
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

I samband med schaktningar för VA längs Skenaåns östra strand, förbi Borggatan och Borgbron utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i februari 1995. Uppdragsgivare var Gatukontoret Mjölby kommun som svarade de arkeologiska kostnaderna. Projektansvarig var arkeolog Olle Hörfors som också svarat för rapporten. Schaktet var 48 m långt och placerat på östra stranden av ån nedanför kvarteret Folkungen.

Områdesbeskrivning

Skänninge stad är centralt belägen i ett öppet jordbrukslandskap. Staden förefaller ha växt fram successivt under 1000- och 1100-talen, först som centralort vid ett vägmöte och vadställe och senare som en av Östergötlands äldsta städer. Staden omnämns för första gången 1178. Den når sin höjdpunkt under 1200- och 1300-talen 1400-talet innebar en stor tillbakagång i takt med att Vadstena växte till. Till nedgången bidrog också ett antal förödande stadsbränder under denna tid. Under 1500-talet förlorade staden under en period sina stadsrättigheter (Feldt 2004, Hasselmo 1983).

I allmänhet är stadens kulturlager diffusa och svåra att datera. Brandlager från de historiskt kända stadsbränderna kan bara spåras fläckvis i staden. Sannolikt har bebyggelsen i staden varit förhållandevis gles och spridd vilket gör begränsningarna av staden osäkra.

Vid undersökningar i stadsområdet har förhistoriska lämningar påträffats vid flera tillfällen. Detta kan tyda på en platskontinuitet från forntid till dagens stad. Lämningarna har sin huvudutbredning kring Follinggatan, på backkrönet ovanför den aktuella undersökningen (Feldt 2004).

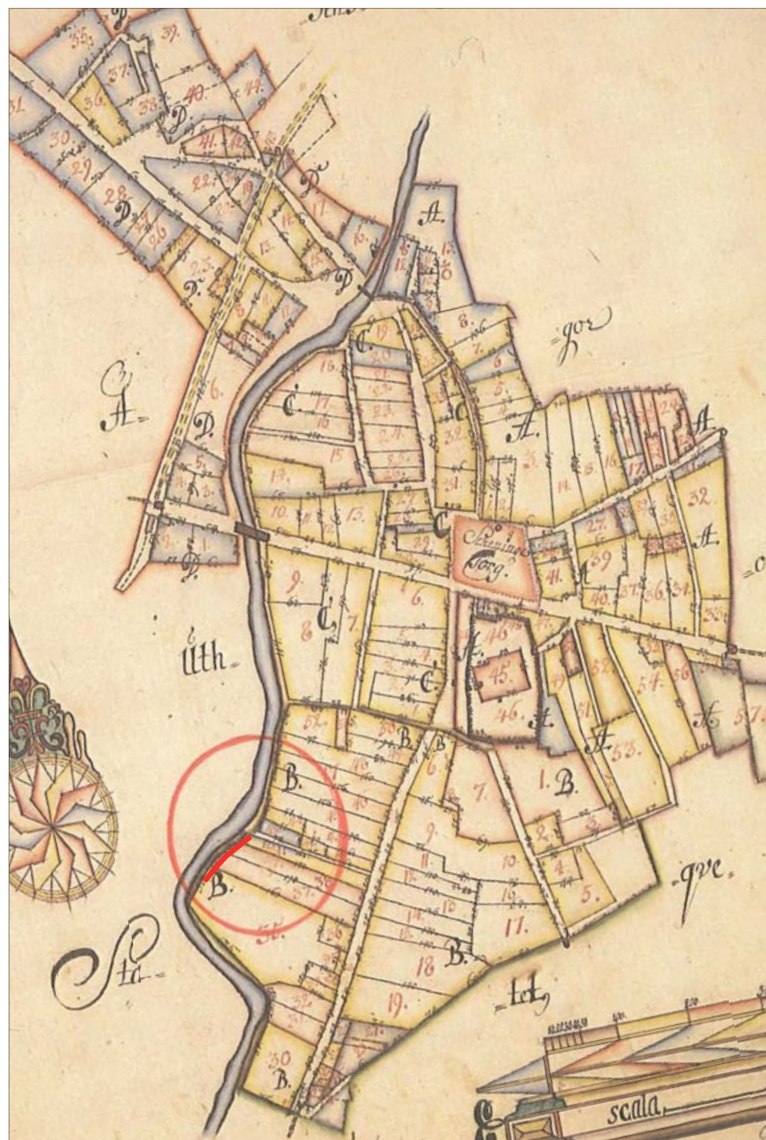
Undersökningsområdet låg i strandzonen, på östra banken av Skenaån och på ömse sidor om Borggatans förlängning i Borgbron. Läget längs ån är nedanför kvarteren Folkungen och Tullnären. Kvarterensmarken ligger på en ås i förhållande till undersökningsområdet och det är oklart hur långt ned mot ån som bebyggelsen sträckt sig.

På stadskartan från 1713 finns ingen bro

markerad och Borggatan är en mycket smal gränd som slutar stumt vid åns östra bank. På 1795 års karta över stadens tullar, är gatan inte markerad och heller ingen bro. Ännu på stadsplanekartan från 1876 saknas bron och gatan är smal och oansenlig. Bron och en bredare Borggata framträder först på den ekonomiska kartan från 1948 då också ett villaområde på västsidan av bron uppstått. Därmed uppstod ett behov av ytterligare en broförbindelse mellan stadens östra och västra sida.

Tidigare undersökningar

En arkeologisk förundersökning har berört Skenaåns östra bank. Det var en schaktövervakning i samband med nedsättande av fundament för lyktstolpar som genomfördes 2008 (Magnusson 2008).

Figur 3. Stadskarta från 1713 med undersökningsområdet markerat.

Figur 4. Borggatan sedd mot väster. I kvarteret Folkungen ligger en äldre rödmyllad fabriksbyggnad längs med Borggatan. Foto ÖLM.

Figur 5. Undersökningsområdet sett mot norr. Schaktet löpte i den grusade gångvägen och profilen ritades på östra sidan bort från ån. Schaktbotten höll samma nivå varför schaktet blev betydligt djupare då bron passerades. Foto ÖLM.

Undersökningen omfattade ett schakt direkt söder om det aktuella undersökningsområdet och ytterligare elva schakt söderut utmed ån. I det nordligaste schaktet, intill det aktuella schaktet, framkom en stenpackning som tolkades som tillhörande en äldre stensatt yta utmed Skenaån.

Borggatan har tidigare berörts av tre arkeologiska undersökningar. 1984 gjordes en större dokumentation i samband med anläggandet av fjärrvärmessystem i staden, bland annat berördes Borggatan. Endast 0,2 m tjocka kulturlager redovisades (Tagesson 1987).

1987 undersökte Östergötlands länsmuseum ett gatuparti i korsningen Borggatan/ Follingegatan med förlängning längs med kvarteret Jarlen (Tagesson 1987). Den upprättade profilen visade tunna, 0,2-0,5 m tjocka, kulturlager. Tagesson ansåg därför att den aktuella delen av staden tillkommit sent, efter medeltiden. Detta står i kontrast till den undersökning som genomfördes 2005 i samband med att det schaktades för VA utanför fastigheterna kvarteret Jarlen 9 och 26 (Feldt 2005). Vid undersökningen påträffades kulturlager med en mäktighet av 0,6 under 0,5 m tjocka fyllmassor. Ben från kulturlagret kunde ¹⁴C-daterats till 1300-tal.

1994 genomfördes en arkeologisk förundersökning i kvarteret Folkungen 4 och 5 (Lindgren-Hertz 1994). Den visade att de bevarade lämningarna hade olika karaktär beroende på läget på tomten. Längs med Follingegatan fanns en tät bebyggelse redan under tidig medeltid medan det inre av tomten använts mer extensivt, med tunnare kulturlager som följd.

I samband med fjärrvärmeutbyggnad i Follingegatan och kvarteret Folkungen 4 och 5 samt VA-ledningsbyte i kvarteret Folkungen 4 dokumenterades odlingsspår, flera gatunivåer, ras och brandlager. En härd som sannolikt var förhistorisk och två syllstensgrunder till hus varav den äldsta ¹⁴C-daterats till sen vikingatid/tidig medeltid undersöktes också (Feldt och Lindberg 2003). I kvarteret Folkungen har dessutom översandade lämningar daterade till mesolitikum hittats (Feldt i manus).

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var i första hand att, där så var möjligt, se till att arbetet berörde fast fornlämning i så liten omfattning som möjligt. Dessutom skulle den arkeologiska förundersökningen fastställa i vilken omfattning det förekom fast fornlämning i form av kulturlager eller konstruktioner i det aktuella området. Om fast fornlämning framkom skulle den dokumenteras avseende karaktär

och omfattning, samt om möjligt dateras.

Eftersom inga tidigare undersökningar genomförts i området var det inte klarlagt huruvida stadsbebyggelsen sträckt sig ända ner till åbrinken. Det var därför av vikt att eventuellt kunna konstatera kulturlager även här.

Metod och dokumentation

VA-schaktet grävdes med maskin till ett djup av 3 m under den grusade vägen längs åbrinken. Vid passagen av bron blev schaktdjupet hela 5 m eftersom ledningarna låg på en fast nivå och marken vid bron låg högre.

De kulturlager som framkom dokumenterades i profil i skala 1:50 och den centrala delen i skala 1:20.

Resultat

I det 48 m långa schaktet framkom bevarade kulturlager längs en sträcka av 34 m, mellan 8-42 m. Lagren började 5 m söder om bron och slutade 10 m norr om densamma. Lagrens mäktighet var mellan 0,2 och 0,8 m.

I den sydligaste delen av schaktet framkom flera anläggningar som sannolikt bildar en enhet. A1 var en husgrund i trä anlagd direkt ovanpå ett vattenavsatt sandlager, lager 6. Av husgrunden återstod starkt förmultnade rester av ett golv och en 0,6 m hög väggrest. Utanför väggen fanns en kortare sträcka stenläggning, A3, som bar upp ena ändan av en förmultnad träplanka, A4. I andra ändan av denna fanns en förmultnad stolpe, A5. Konstruktionen kan möjligen tolkas som ett hus med tillhörande brygga, längs med ån. Ovanpå bryggan fanns ett lerlager, lager 4, men inga kulturlager i övrigt hade avsatts.

Genom husgrunden hade en kraftig påle, A2, slagits. Denna var trots att den måste vara yngre än husgrunden inte bevarad utan framträdde som ett stolphål med kol och trärester i.

Under Borgbron fanns äldre gatskikt från tiden före brons tillkomst bevarade. Den yngsta nivån, lager 8, var ett tunt lager rent oljegrus beläget 3 m under den nuvarande brons gatunivå. Under detta fanns minst tre nivåer grusad gata, lager 9 ovanpå en gatubeläggning av huggen gatsten satt i sättsand, lager 10 eller A6.

Söder om bron fanns på en 11 m lång sträcka två tunna kulturlager, lager 11 och 13 separerade av en dåligt bevarad rustbädd av ris, bark och pinnar. Fyndmaterialet var litet och de flesta fynden sentida. Det bestod av porslin, djurben, buteljglas mm med

dateringar till 1800 eller 1900-talen. Det enda anmärkningsvärda var fyndet av en knäppkänga av en liknande modell som bärs av Lilla My och Mymlan i Tove Janssons böcker. Skon framkom mellan lager 12 och 13, (utsatt som F1 på profilritningen) det vill säga mellan de understa kulturlagren i den södra delen av schaktet. Vilket betyder att dessa inte är av särskilt hög ålder. Inga fynd togs tillvara.

Referenser

- Feldt A-C och Lindberg M 2003. *Tidigmeteltida stolphål under kulturlager, Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland*. Rapport 41:2003. Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2004. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-Uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia. Uppsala Universitet.
- Feldt A-C. 2005. *Medeltida kulturlager i Borggatan*. Skänninge stad, Mjölby kommun. Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning..Rapport 2005:13. Östergötlands länsmuseum
- Feldt A-C. i manus. *Översandad forntid på Follingegatan*. Arkeologisk förundersökning Follingegatan, RAÄ 5 Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport i manus
- Hasselmo M. 1983. *Skänninge*. Rapport Medeltidsstaden 40. Riksantikvarieämbetet. Stockholm
- Lindgren-Hetz L 1994. *Kv Folkungen 4-5*. Arkeologisk förundersökning Skänninge stad Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport Riksantikvarieämbetet.
- Magnusson M 2008. *Fundament för lyktstolpar längs Skenaåns östra strand. Mellan Borggatan och Bjälbotull, Skänninge*. RAÄ 5 Skänninge stad Mjölby kommun Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning Rapport 2008:111. Östergötlands länsmuseum.
- Tagesson G 1987 Rapport. *Borggatan*. Arkeologisk kontroll, dokumentation Borggatan Skänninge, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport Östergötlands länsmuseum.

Lager

1. Förmultnat trä, stock
2. Förmultnat trä, stolpe, A5
3. Raseringslager, kalkbruk mm
4. Lera, ljus
5. Förmultnad bräda, golv eller brygga? A4
6. Sand, vattenavsatt
7. Grus, vattenavsatt
8. Oljegrus
9. Grovt grus i tre skikt
10. Gatsten i sättsand, A6
11. Lerigt kulturlager
12. Rustbädd, förmultnad
13. Grafitgrått kulturlager

Anläggningslista

- A1. Husgrund bestående av en bevarad golvbräda, sylvsten och en del av en vägg. 1,0x0,6 m stor.
- A2. Stolphål, spetsat. 0,4 m i diameter stort och 0,6 m djupt.
- A3. Stenläggning, del av brygga? 0,6x0,2 m stor
- A4. Förmultnad bräda, del av brygga? 1,8 m lång.
- A5. Förmultnad stolpe, 0,4 m i diameter och 0,6 m djupt.
- A6. Gatsten, 9,7x0,2 m. Bestående av 0,4-0,2 m stora stenar.

Tekniska uppgifter

Gator	Borggatan, Skenaåns östra strand
Kvarter	Kv Folkungen och Tullnären
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och Landskap	Östergötland
Fornlämning	RAÄ 5
Ekonomiska kartans blad	085 41 (8F4b Skänninge)
Koordinater	X6474754 Y1557744
Koordinatsystem	KT90 2,5 gon
Höjdsystem:	Lokalt
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning
Länstyrelsens dnr	220-6099-95
ÖLM dnr	148/94
ÖLM projektnr	Ä6034
Uppdragsgivare	Mjölby kommun, Gatukontoret
Kostnadsansvarig	Mjölby kommun, Gatukontoret
Fältarbetsledare	Olle Hörfors
Personal	Thomas Berglund
Fältarbete	1995-02-16--22
Totalt undersöktes	90m ² , 48 löpmeter
Foto	Digitala
Fynd	Ej tillvaratagna
Analys	-
Grafik	Johan Levin
Renritning	Thomas Berglund
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2009:77 © Östergötlands länsmuseum

I samband med schaktningar för VA längs Skenaåns östra strand förbi Borggatan och Borgbron, utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i februari 1995.

Området ligger i utkanten av det medeltida Skänninge, uppströms från vadstället och handelsplatsen vid Järntorget. Uppe på åsen ovanför ligger kvarteret Folkungen, där omfattande kulturlager kunnat konstateras vid arkeologiska schaktkontroller under senare år. Inga undersökningar har tidigare berört strandzonen av kvarteret längs Skenaån.

Vid förundersökningen kunde ett tunnare kulturlager av efterreformatorisk karaktär dokumenteras. Under själva bron fanns gatubeläggningar från tiden före bron bevarade. De bestod av uppifrån räknat av oljegrus, tre nivåer grusad gata samt en nivå med gatsten. I norra delen av schaktet påträffades en husgrund av förmultnat trä samt en förmodad brygga.

Bebyggelsen liksom det fåtaliga fyndmaterialet kan sannolikt dateras till 18-1900-tal.